

FORGÁCH ÉS SCHMERLING HARCA.

A magyar conservatívek kétségkívül a kibővített birodalmi tanácsban (Verstärkter Reichsrath) vitt fölényes debatteri szerepöknek és annak, hogy az osztrák conservatív arisztokrátiát sikerült a maguk oldalára vonniok, köszönhették, hogy javaslatuk a tanácsban megkapta a többséget és alapjául szolgált annak az októberi diplomának, amely legnagyobb részében a gróf Szécsen Antal műve volt és amely legalább rövid időre alkotmányos életet hozott be Magyarországon.

Igy lett 1860 október 20-án báró Vay Miklós magyar udvari kancellár, Szögyény László másodkancellár és gróf Szécsen Antal miniszter az osztrák kabinetben. Valamivel később nevezte ki az uralkodó Mailáth Györgyöt tárnokmesterré és a helytartótanács elnökévé, báró Sennyey Pált ugyanoda alelnökké és gróf Apponyi Györgyöt országbíróvá s a kir. Kúria elnökévé. Érdekes történelmi tény, hogy mikor a Bach közvetlen utódja, gróf Goluchovszky Agenor belügyminiszter, utóbb államminiszter, ki a maga feudális nézetével sehogy sem tudott az új helyzetbe beleilleszkedni, december hóban visszavonult, főkép a magyar conservatívek ajánlatára és kívánságára Schmerling Antal lovag nevezte ki helyére államminiszterré. Csak báró Sennyey Pál tanúsított ösztönszerű bizalmatlanságot az új miniszter iránt, de barátai nem hallgattak reá; ők nagyon jó véleménnyel voltak Schmerlingről, ki a Schwarzenberg-kabinetből kilépett, mert a Bach nyílt absolutismusával nem akarta magát azonosítani és mint a bécsi legfelsőbb törvényszék tanácselnöke méltányos és jóakaró volt az ott szolgáló magyarok és a magyar érdekek iránt. De szerte az országban is jó reményekkel néztek akkor az új államminiszter működése elé, kinek beköszöntő körlevele is jó benyomást tett. Falk a Pesti Naplóban ismételten elismerőleg és rokonszenvesen nyilatkozott Schmerlingről és programmjáról. Ő maga eleinte kerülni látszott minden összeütközést a magyarokkal, sőt az ő javaslatára hívta meg az uralkodó 1860 végén Deák Ferencet és báró Eötvös Józsefet tanácskozáásra. Ellenben csakhamar összetűzött az új államminiszter

gróf Rechberg miniszterelnökkel és külügyminiszterrel, aminek következtében a császár Rechberget meghagyván külügyminiszternek, fölmentette a miniszterelnökségtől és rokonát Rainer főherceget nevezte ki kormányelnökké. Mikor azonban a Reichsrathnak már az októberi diplomában kilátásba helyezett reformja bekövetkezett, az ellentét egyfelől Schmerling és a többi osztrák miniszterek, másfelől a magyar kormánytagok között nyilvánvalóvá lett. Vay többnyire távoltartotta magát a tanácskozástól, Szögyényt úgy látszik meg sem hívták, Szécsent pedig annyiszor mennyiszor leszavazták. Így jött létre a birodalmi alkotmányt szabályozó februáriusi pátens, melytől Vay készelve érezte magát az aláírást megtagadni és melyről az oly mérsékelt Apponyi azt írta Szögyénynek, hogy e pátenssel a dynastia maga semmisítette meg erőszakosan a Pragmatica Sanctiot, a Magyarországot az uralkodó Házhoz kötő alapszerződést.

Miután a februáriusi pátens az adó és újonc megszavazási jogot is a Birodalmi Tanácsra ruházta és Magyarországnak csak szűkkörű belkormányzati autonómiát hagyott, természetes, hogy az az ellenzéki szellem, amely az októberi diplomával és októberi kormánnyal szemben addig csak a törvényhatósági gyűlések élehangú határozatában és felirataiban nyilatkozott meg, most az egész nemzetet megragadta s az 1861 márciusában lezajlott képviseléválasztások oly országgyűlést eredményeztek, melyben csak a megnyilatkozás formájára nézve volt nézeteltérés, a Magyarországra reá octroiált birodalmi alkotmánnyal szemben a merev ellenkezés általános volt.

Mikor a Deák első felirati javaslatát, melyet a részletes tárgyalás folyamában a képviselőház többsége eredeti alakjából kivetkőztetett, s az uralkodóra nézve elfogadhatatlanná tett, fölterjesztették, a conservatív magyar kormányférfiak Schmerlinggel szemben, ki már akkor fel akarta volna oszlatni az országgyűlést, utolsó diadalukat aratták, amennyiben keresztül vitték, hogy az uralkodó csak visszautasította a feliratot, mely tőle még a királyi címet is megtagadni látszott és annak megváltoztatott alakban való fölterjesztését követte. Deáknak pedig sikerült: az országgyűlés két házában minden vita nélkül elfogadtatni a maga eredeti felirati javaslatának szövegét.

Igy a végzetes összeütközés az uralkodó és nemzet között egyelőre elhárítottnak látszott, de minden attól függött, vajon a feliratra adandó válaszleirat nyilva fogja e hagyni a további tárgyalások útját? És ezúttal már az októberi kormányférfiak, kiknek állását amúgy is megingatta az a tapasztalás, hogy a nemzet nem áll mögöttük, nem tudtak többé eredményesen szállni szembe Schmerlinggel. Azt a leiratot, amelyet a magyar országgyűlés kapott és amely Deák nyilatkozata szerint elszakította a további tárgyalások fonalát, egészen Schmerling sugalmazta és már an-

nak kiadását megelőzőleg elbocsáttattak állásaikból Vay, Szögyény és Szécsen. A leiratot az új udvari kancellár, gróf Forgách Antal addigi csehországi helytartó jegyezte ellen s annak tartalma tudvalevőleg a Deák mereven visszautasító második feliratát, ez pedig az országgyűlésnek aug. 21-én történt feloszlását vonta maga után.

Az új kancellár neve nem volt jó hangzású Magyarországon, mert ő 1849-ben azok közé a királyi biztosok közé tartozott, akiket közönségesen „muszkavezetők”-nek neveztek. Kerületi főispáni működése a Geringer idejében némileg megjavította hírnevét; mint csehországi helytartó, e nehéz állásban jól bevált; erélyes, eszes, tapasztalt administratorként ismerték és a következmények megmutatták, hogy nem volt annyira osztrák érzelmű, mint Schmerling talán hitte, nem is akart egyszerű eszköz lenni ennek kezében. Amit székfoglalásakor a kancellária tanácsosainak kijelentett, hogy függetlenül, nemzeti szellemben és alkotmányosan fog működni, az inkább csak szólamnak bizonyult; de hitelt érdemlő közlésből tudjuk, hogy a kancellárságnak elfogadásánál feltételül kötötte ki, hogy az uralkodó Magyarországra nézve ne alkalmazza a februári patens 7-ik szakaszát, amely szerint oly esetben, ha valamely országgyűlés vonakodik képviselőit a Birodalmi Tanácsba kiküldeni, ezek az illető ország választókerületei által közvetlenül is megválaszthatók. A Szécsen helyét, mint miniszter gróf Esterházy Móricz foglalta el, ki valamikor nagykövet volt, de kit Magyarországon majdnem senki sem ismert.

Miután a helytartótanács egy feliratban oly álláspontot foglalt el, amely Bécsben nagy megütközést keltett, Mailáth is megkapta elbocsátását s helyére gróf Pálffy Móric került magyarországi helytartóként Budára, kiről tudva volt, hogy visszatért a katonai szolgálatba azért, hogy a magyar szabadságharc ellen küzdjön.

Nincs okunk kételkedni Forgách szándéka őszinteségében, midőn megpróbálta a közigazgatást az októberi diploma alapján újrászervezett törvényhatóságokkal vinni tovább, aminek elérése céljából a főispánokat új, szigorúbb utasításokkal látta el. Azonban ez csakhamar lehetetlennek bizonyult, a főispánok is majdnem kivétel nélkül megtagadták az engedelmességet, a megyei és városi közgyűléseken pedig az országgyűlés feloszlása oly vihart keltett, hogy a helytartótanács kénytelen volt a gyűlések tartását megiltani s a legtöbb törvényhatósági bizottságot felfüggeszteni. Az országgyűlésről a megyegyűlésekbe áthelyezkedett nemzeti ellentállásnak azután a november 5-én kiadott, úgynevezett provisorium vetett véget, amely mindig az ideiglenesség hangoztatásával, a törvényhatósági autonómiát felfüggesztette, nem csak a főispánokat, hanem a lemondott megyei tisztviselőket is kinevezettekkel helyettesítette s minden

politikai jellegű bűntényt és vétséget, ideértve a sajtóbelieket is, a haditörvényszékek bíraskodása alá helyezett.

Ennek az eléggé gyűlöletes, ideiglenes rendszernek keretében és azoknak a hivatali közegeknek a közbenjöttével, akiket kapnia sikerült és akik nem lehettek elsőrendűek, mert a jobb elemek a közhangulattal szemben nem vállalkoztak a hivataloskodásra, kellett Forgáchnak igyekeznie a rendet és nyugalmat fentartani, magát a Bach-korszaktól amennyire lehetett megkülönböztetni és a nemzetben ébren tartani a hitet az országgyűlés újból való összehívása s az alkotmányosság visszaállítása iránt.

Elismerendő, hogy ahol tehetette, igyekezett a magyar nemzeti értékeket a lehetőség szerint megóvni, szemben az osztrák kabinet és különösen Schmerling ellenkező törekvésével. Tanügyi téren tett néhány jó intézkedést, de már a Magyaróvári Gazdasági Akadémiát megmagyarosítania nem sikerült. Enyhítette amennyire tehetette a katonai bíróságok túlságos szigorát a most rájuk ruházott büntető hatáskörben; és egynehányszor sikerült megakadályoznia, vagy legalább elodáznia oly intézkedéseket, melyek a nemzetiségeknek a magyarság elleni felbujtását s a magyar nemzeti törekvéseknek a nemzetiségek általi megbénítását veették célba.

Első összetűzése Schmerlinggel az 1861. december 21-i minisztertanácsban történt, amikor ez utóbbi a szerb nemzeti congressusnak még az országgyűlés előtt kifejezett s tulajdonképen az országgyűléshez intézett kívánságait terjesztette elő, azzal a félreismerhetetlen célzattal, hogy a Magyarországhoz tényleg visszacsatolt Bánság és Vajdaság újabb elkülönítését kerülő úton érje el. Forgách csakhamar szót kért, hogy arra utaljon, hogy hivatali elődje ez ügyet a magyar országgyűlés elé tartozónak tekintette s hogy miután ez kétségtelenül magyar ügy, annak előterjesztésére tulajdonképen ő illetékes, ő azonban még eddig behatóbban nem foglalkozhatott veie. Az államminiszter váltig hivatkozott arra, hogy e tárgyban ő a Felsőgtől a kancellárral együtt kapott megbízást, mert az birodalmi ügy is. Miután Mazuranics horvát kancellár is igényt formált a hozzászólásra, az elnöklő Rainer főherceg javaslatához képest egy miniszteri bizottsághoz utasították tanulmányozás végett az ügyet, miáltal az hosszabb időre lekerült a napirendről. Újabb összeütközésre szolgáltatott okot Forgáchnak az a szándéka, hogy amikor a feloszlató leiratban, bár nem kötelezőleg említett 6 hónap az országgyűlés feloszlátása óta letelt, 1862 februáriusa végén, valami legfelsőbb nyilatkozat nyugtassa meg a nemzetet az iránt, hogy ha az országgyűlés összehívása késik is, az nem fog elmaradni. A kancellár ismételten módosította javaslatát, hogy azt Schmerling is elfogadhatónak találja, aki azonban ragaszkodott ahhoz, hogy ez a megnyilatkozás is hangsúlyozza a februáriusi alkotmány

változhatatlanságát. Végre a Forgách ingerült megjegyzése után, hogy jobb semmit sem mondani, mint mindig újra csipkedni (sticheln), a kibocsátvány terve abbanmaradt. A nemzet bizonyára jobban értette meg a hallgatást, mint megértette volna a magyarázatot.

Az erdélyi kérdésben is vereséget kellett szenvednie Forgáchnak, aki br. Kemény Ferenc erdélyi kancellár álláspontjához csatlakozott s legalább elodázni igyekezett az erdélyi külön országgyűlés összehívását, amely az 1848-ban kimondott unió nyílt megtagadása lett volna s amelynek kifejezett célja az volt, hogy a többségre juttatandó románok és szászok megszavazzák Erdélynek a birodalmi tanácsba való belépését. Keményt lemondatták, helyére a Schmerlinget vakon követő gróf Nádasdy Ferenc került; Erdélyben gróf Mikó Imre helyére gróf Foliot-Creneville tábornokot állították a kormányzók élére s minden intézkedés megtörtént a külön országgyűlés előkészítésére.

1862 nyarán, éppen amikor Szerbiában valóságos lázadás tört ki a török uralom ellen, az egész szerbség lánggal égett és szélsőséges nemzeti aspirációknak hódolt, látta Schmerling időszerűnek a szerb congressus munkálatának és az arra vonatkozólag készült miniszteri bizottsági javaslatnak elővételét. Maga Rainer főherceg miniszterelnök és Rechberg külügyminiszter időszerűtlennek tartották a tárgyalást és Forgách kénytelen volt kijelenteni, hogy bár tagja volt a miniszteri bizottságnak, csak a kész javaslatot látta, így aztán az államminiszternek belé kellett nyugodnia egy újabb halasztásba.

A két kormányférfiú közötti harc azonban nem szorítkozott a minisztertanácsra, hanem feltárult a nyilvánosság előtt is azokban a szűnni nem akaró polémiákban, amelyeket a Schmerling sugalmazott lapja, a „Donaus Zeitung”, — a Forgách sugalmazott lapja, a „Sürgöny” egymással folytattak, s amelyeknek élessége gyakran a durvaságig ment s meglehetősen érthetően irányult a sugalmazó személyek ellen. Mikor a sajtóban Forgách távozását kezdték híresztelni, a hírt megcáfolták ugyan, de Schmerling a maga lapjában jelezte, hogy a kormány hivatottnak érzi magát az alkotmány keresztülvételéhez a keleti részekben is erélyesen hozzálátni és minden kételyt eloszlatni az alkotmány megszilárdítására irányuló törekvése iránt. Ez alatt félreérthetetlenül a Reichsrathba való közvetlen választásokra való utalás volt értendő, aminek megengedhetőségét Forgách a maga lapjában a leghatározottabban, tagadásba vonta. Valamivel később pedig a birodalmi tanács bizottságában még azt is hangsúlyozta az államminiszter, hogy a magyar kancellár tagja ugyan a kormánynak, de magántermészetű nyilatkozatai nem lehetnek hivatalos állásfoglalás tárgyai. Az eféle szeretetreméltóságokat Forgách nem viszonzhatta más-
sal, mint azzal, hogy koronként kigúnyolta az államminisztert; így pél-

dául följegyezték mondását, melyet akkor tett, amikor a Reichsrath nehézségeket okozott a sajtótörvény szigorítása körül és Schmerling fennhájázóan jegyezte meg, hogy „wir können warten“ ; Forgách erre ezt az észrevételt tette : „ach ja warten kann er schon, aber kommen wird nichts.“

A szerb congressus munkálata ügyében Schmerling szívóssága annyiban diadalmaskodott a magyar álláspont fölött, amennyiben végül sikerült a nagykikindai kerület címén, valami kisebb vajdaság-felét szerveznie és pedig nem a Forgách mérsékeltebb javaslata, hanem a minden-lébe-kanál „államtanács“ munkálata alapján.

Némi sikereket ért el Forgách Schmerling gáncsvetései ellenére. Ilyennek tekinthető az a rendkívül meleg nyilatkozat, amelyet az uralkodó október hóban a Magyar Földhitel Intézet szervezőinek küldöttségéhez intézett, s amelyben szíve óhajtását fejezte ki, hogy Magyarország érdekeit nemcsak anyagi, hanem egyéb tekintetben is biztosítva lássa, mert Magyarországot multja, állása és jövője szorosán szívéhez csatolja. Ugy e nyilatkozat, mint a Földhitel Intézetnek hosszú vajúdas utáni létrejötté, tagadhatatlanul jó benyomást tettek az országban, de csalódtak azok, akik ebből arra következtettek, hogy most már a nemzet hajlandó lesz alkotmánya kérdésében nagyobb engedményekre. Főkép a hangulatcsinálás célját szolgálták azok a hivatalos megnyilatkozások is, melyek a Nemzeti Színház és a Nemzeti Múzeum ügyének az uralkodó részéről való hathatós felkarolását helyezték kilátásba. Ilyen volt a királyi kézirat, melyet 1862 okt. közepén az uralkodó Forgách kancellárhoz intézett s mely csak 1863 márciusában vált ténnyé annyiban, amennyiben a Nemzeti Színház 60.000 forint segélyt kapott, de nem állandó jelleggel.

Nagyobb jelentőséggel bírt az az amnestia, amelyet Forgáchnak a császárné nevenapja alkalmából, 1862 nov. 19-én, sikerült kieszközölnie. Kétségkívül ügyes gondolat volt ezt az intézkedést a császárné nevenapjával hozni összeköttetésbe. Az uralkodó hitvesét addig Magyarországon csak egyszer látták, az 1857-diki magas látogatás alkalmával, amely tudvalevőleg az uralkodópár első gyermekének Budán bekövetkezett halála által oly tragikus megszakítást szenvedett. De a fejedelmi hölgy nyájas szépsége felejthetetlen benyomást hagyott hátra ; Magyarországon őszinte részvétet támasztott 1862 nyarán Erzsébet császárné súlyos megbetegedésének híre és ép oly őszinte örömet keltett később bekövetkezett teljes felgyógyulása. E benyomások hatása alatt jelent meg a bűnbocsánatot hirdető uralkodói leirat, mely kiterjedt mindazokra, kik a provisorium életbelépése óta katonai bíróság által elítéltek, vagy vizsgálat alatt állottak, valamint azokra is, kik az emigratióból engedély nélkül hazatértek. 122 már elítélt egyén kapott ez alapon kegyelmet és 244 ellen szüntették meg a vizsgálatot. A Pesti Naplóban maga báró Kemény Zsigmond álla-

pította meg, hogy ez az amnestia többet tett a kiegyenlítés előkészítésére, mint az osztrák centralista sajtó buzdításai, hogy nyilatkozzanak hát a magyarok, amelyek mindig együtt járnak azzal a buzdítással, hogy mutasson a kormány erélyt a magyarokkal szemben.

A birodalom intéző köreiből szükségkép mindinkább elterjedt a meggyőződés, hogy még pénzügyi és külpolitikai szempontból is a magyar kérdés a monarchia valódi sorskérdése és hogy e kérdés számára mielőbb kielégítő megoldást kell találni. A kormánynak lépten-nyomon megújultak nehézségei a birodalmi tanácsban is, annak csonkasága miatt, melynek következtében illetékessége minduntalan kérdésessé vált s beállott az a különös helyzet, hogy Ausztriát, legalább a februáriusi pátenst alapján, alkotmányosan lehetett kormányozni, ellenben Magyarországon törvényhozó testület hiányában csak absolutisztikus kormányzás volt lehetséges. Hovatovább maga az uralkodó kezdte sürgetni a magyar országgyűlés összehívását, sőt Schmerling is azt látszott kívánni, de természetesen azzal az utógondolattal, hogy ha az újra összehívandó országgyűlés is makacsnak fog bizonyulni, elkerülhetetlen lesz Magyarország képviselőitől a Reichsrathban közvetlenül választások útján gondoskodni. E törekvéssel szemben már most Forgách jutott abba a helyzetbe, hogy halogassa az országgyűlés összehívását, mert meg volt róla győződve, hogy az új országgyűlés sem fogja a patenst elfogadni, ellenben abban látszott bízni, hogy a hosszabb provisorium által megpuhított nemzet az ő tisztviselőinek nyomása alatt valamivel engedékenyebb párt keletkezését fogja az országgyűlésen lehetővé tenni.

Igy történt, hogy az uralkodó 1862 év végén magához hívatta Apponyi országbírót és arra szólította fel, hogy a kiegyezés módozatai és az ország szervezése iránt emlékiratot szerkesszen a Korona számára. A Pesti Napló feltűnő melegséggel üdvözölte Apponyi felutazását és kifejezetten reményeket fűzött hozzá, amit arra magyaráztak, hogy Deák is helyesli ezt a kísérletet. Apponyi kívánatára gróf Forgách Antal kancellárnál 1863 év elején értekezletre gyűltek össze Mailáth György, báró Sennyey Pál és Ürményi József is, s ebből az értekezletből indult ki az az emlékirat, amelyet Apponyi a kancellár tudtával és beleegyezésével az uralkodónak átnyújtott és melyet szerzői Deák Ferencsel is közöltek.

Ez az emlékirat annyiban nevezetes, amennyiben tulajdonképpen itt lett először formulázva a delegációk intézményének eszméje, mint a közös birodalmi ügyek elintézésének módja, csak hogy az Apponyi tervezete szerint a delegációk törvényhozó hatalommal bírtak volna és hatáskörük nemcsak a külügyekre és a hadügyre, hanem az összes pénz-

ügyekre és a kereskedelemre is kiterjedt volna. Az emlékiratnak nagyon fontos része az, mely kívánja, hogy már most neveztessek ki egy magyar miniszterium, hogy ennek előterjesztéseit tárgyalhassa az országgyűlés, ami — az Apponyi hite szerint — valószínűbbé tette volna azoknak az országgyűlés általi elfogadását.

Több jel arra mutat, hogy Forgách nem egészen értett egyet a megoldásnak különösen ez utóbbi részével. Tény az, hogy ő egy, március 9-ről a magyarországi helytartóhoz és Apponyi országbíróhoz is „legfelsőbb parancsra“ intézett iratában közölte, hogy Ő Felseége meg van győződve róla, hogy ha oly nagy horderejű intézkedés, mint a magyar miniszterium felállítása, a közbejött viszontagságok és változások kellő méltánylása nélkül, országgyűlési tárgyalások előtt, a Korona részéről egyoldalúlag történnék, a helyzetet nem hogy tisztábbá, hanem bonyolultabbá tennék; és ezért az említett indítványt határozottan mellőzendőnek találta.

E kísérlet megghiúsulása után már most Forgách kancelláron volt a sor, hogy új javaslatokkal próbáljon szerencsét. Ezt egy, a március 11-iki minisztertanácsnak előterjesztett emlékiratban teljesítette, mely szintén a Reichsrath és a magyar országgyűlés részéről kiküldendő delegációk eszméjére van alapítva, de ezeket a delegációkat egyelőre csak azzal a feladattal ruházza fel, hogy a közös ügyek körének és kezelése módjának megállapítása iránt megegyezést létesítsenek. Ebben a tervezetben a közös ügyek köre szűkebbre van szabva, mint az Apponyiéban és majdnem megegyezik azzal, ami az 1867-i kiegyezésben nyert kifejezést. Elmondhatjuk tehát, hogy a Forgách javaslata is a monarchia dualistikus szerkezetét vette alapul s leginkább csak abban különbözött az Apponyiétól, hogy a kiküldendő delegációk megegyezéséig a provisoriumot fentartandónak vélte. Schmerling nem késett ellenjavaslattal állani elő. Az uralkodó személyes elnöklete alatt megtartott koronatanácsban éles és hosszú vita fejlődött ki, melyben gróf Esterházy Móric és a horvát kancellár is szembeszállottak az államminiszterrel, védték különösen a magyar országgyűlés adó- és újoncmegszavazási jogát és tiltakoztak a birodalmi tanácsba való közvetlen választások ellen. A vita eredménye ismét egy miniszteri bizottság kiküldése lett, ezúttal azonban a császár személyes elnöklete alatt. Ennek a bizottságnak munkálata fölött március 23-án újabb vita fejlődött s ezt követte a császári döntés, mely tulajdonképen a kérdés lényegének elodázását jelentette, a februáriusi patens végrehajtásának szükségét hangoztatta, kimondta gróf Apponyi Györgynek az országbírói állástól való felmentését, az erdélyi országgyűlés mielőbbi összehívását s az összes állami közegeket eltiltotta a programok felállításától és önalkotta megoldási rendszerek követésétől.

Nem csoda, ha ily körülmények között beavatott körökben is Forgách állását megingatottnak látták és már folytak a találgatások utódjának személyére nézve. Csak Forgách maga nem látszott közeli bukásában hinni. Biztosnak érezte magát a császár kegye birtokában, amely nemcsak az udvari vadúszatokra és udvari ebédekre való gyakori meghívásokban, hanem abban is megnyilvánult, hogy az uralkodó őt betegsége ideje alatt többször meglátogatta és orvosát is elküldte hozzá. — Kecskeméthy Aurél feljegyzése szerint a császár csakugyan rokonszenvet tanúsított a magyar kormánytagok iránt s gyakran mondta Forgáchnak: „meg vagyok győződve, hogy igaza van, osztom nézetét, csak igyekezzék Schmerlinget valami compromissumra rábírní.” Ez viszont a minisztertanácsban azzal fenyegetőzött, hogy ha a Korona Magyarországgal megyegyez a Reichsrath nélkül, Bécsben forradalom fog kiútni.

Ilyenképen Forgách paktáló rendszere, amely utóvégre is az egyedüli célravezető útnak bizonyult, egyelőre megbukott és diadalmaskodott Schmerling hajthatalan merevsége, amely a mögé a tetszetős tétel mögé rejtőzött, hogy a februáriusi alkotmány, igenis, megváltoztatható, de csak alkotmányos úton, vagyis a Reichsrath által; tessék tehát a magyaroknak belépni a Reichsrathba, hogy ott többséget szerezzenek nézetöknek. Ez az okoskodás csak abban a hibában szenvedett, hogy a februáriusi birodalmi alkotmány nem történeti fejlődés, küzdelmek és békekötések. az uralkodó és népe közötti megegyezés szüleménye volt, mint a magyar alkotmány, amelyet összeromboltak, hanem fejedelmi kegyadomány volt és ha a fejedelem 1861 febr. 26-án illetékes és jogosult volt népeinek alkotmányt adni, akkor ép oly illetékes és jogosult volt annak megváltoztatására, ha egyszer kivihetelenségéről meggyőződött.

Egyébiránt a magyar kérdés most egyelőre lekerült a napirendről. Az 1863. év oly gazdag volt eseményekben és fordulatokban, melyek a kormány minden figyelmét igénybe vették, hogy rá sem ért bonyolult belpolitikai kérdésekkel, — melyek az ország nyugalalmát is felforgatták volna, — foglalkozni.

Az ez év telén kitört lengyel forradalom nagy diplomáciai tevékenységet igényelt és azonfelül Magyarországon oly élénk sőt heves volt a lengyel kérdés — tehát egy forradalmi mozgalom — iránti érdeklődés és rokonszeny, hogy veszedelmesnek látszott a közélet zsilipeit ily közhangulat mellett megnyitni. Nádasdy erőszakos rendszabályainak sikerült a külön erdélyi országgyűlést májusban Nagyszebenben létrehozni s ez az országgyűlés a magyarok teljes visszavonulásával kiküldte a maga, mindössze 10 képviselőjét — csak románokat és szászokat — a Reichsrathba, ahol azok, Schinidt Konrád vezetése mellett, nagy tüntetések között vonultak be októberben. Schmerling nagyra volt vele, hogy

most már a Reichsrathnak Lajtán-túli tagjai is vannak; persze ezek is csak csonkán képviselték Erdélyt s Magyarországot, Horvátországot és Vencence képviselője nélkül a birodalmi tanács csak ép oly csonka volt, mint azelőtt.

Az 1863-i év nyara katasztrófális szárazságot és rossz termést hozott, ami természetesen a kormánynak is sok gondot okozott; emellett ez időben a német kérdés veszedelmesen elmérgesedett. Bismarck porosz miniszterelnök néha már olyan hangokat hallatott, aminőket csak háború küszöbén szokás használni. A vámegelet kérdése, a szövetségi alkotmány reformja, mindinkább összebonyolódott és sem az uralkodók gasteini találkozása, sem a fejedelmek frankfurti gyűlése, amelyen Ferencz József elnökölt, — de amelytől a porosz király távollartotta magát, — nem enyhítették az Ausztria és Poroszország közötti feszültséget, míg azt végre váratlanul és hirtelenül fegyverbarátsággá változtatta a Schleswig—Holsteini kérdés felmerülése. E hercegségek hovatarozása miatt 1864. elején Ausztria és Poroszország egyesült erővel fegyveresen támadták meg Dániát s könnyű győzelmet arattak felette; de a győztesek condominiuma a meghódított tartományokban nem tartott sokáig és a dolgok végül oda fejlődtek, hogy Ausztria a maga vérével és pénzével segítette hozzá Poroszországot, hogy két hercegséggel meggyarapodjék.

Forgách kancellár már éppen újból szőnyegre akarta hozni a magyar kérdést, mikor a Schleswig—Holstein-i bonyodalom minden belpolitikai kombinációt elhallgattatott; azután Forgách súlyos és hosszas betegségbe esett, melyből felgyógyulva 1864 áprilisában, egy szép napon arra ébredett, hogy állásából el van bocsátva. Az utolsó dőfésre, melyet Schmerling ellene intézett, az Almássy—Beniczky-féle összeesküvés fölfedezése szolgáltatta az alkalmat. Tény az, hogy amikor Asbóth Lajos tábornok, mint az összeesküvés egyik részese és árulója, már 1862 szeptemberében figyelmeztette Pálffy helytartót, hogy az országban forradalom van készülöben, Forgách a rendőrminiszterrel szemben ezt a híresztelést misztifikációnak minősítette. Az összeesküvés meg volt, de mint teljesen idéttlen vállalkozás, valójában komoly és veszélyes jelleggel nem bírt. Mikor főrészeseit 1864 márciusában összefogdosták, az osztrák minisztereknek könnyű volt a földerített tényeket úgy színezní ki, hogy azok a magyar kancellárnak állásába kerüljenek. Szerintök erélyesebb kezek már korábban véget vethettek volna a dolognak. Hoztak is azután a látszat kedvéért egy pár halálos ítéletet, amelyek végrehajtva nem lettek és a tettesek nemsokára teljes kegyelmet kaptak.

A majdnem három évig tartott harc győztese tehát végre is Schmerling lett, aki azonban nagyon csalódott, ha azt hitte, hogy Forgách utóda be fogja tudni hozni Magyarországot képviselőit a Reichsrathba. Ez

az utód gróf Zichy Hermann lett, aki még a Forgách megyefőnökeinek éppen nem magas színvonalú karában is a gyöngébbek közé tartozott, azonban arról volt nevezetes, hogy egy bécsi lakoma alkalmával kifejezte kívánságát és reményét, hogy Magyarország belépjen a birodalmi tanácsba. Megvalósítani ezt ő sem tudta, ellenben alig több mint egy évig tartott kancellársága alatt állandó perpatvarban élt Pálffy Móric helytartóval.

Ez után az erőpróba után Schmerling befolyása és hatalma még elég nagy volt arra, hogy ő a nagy buktató, megbuktassa gróf Rechberg külügyminisztert is, akinek a német kérdés fejlődésében valóban nem sikerült érdemeket szereznie. Utódja gróf Menndorf-Pouilly tábornok lett, ki Magyarországon a Bánság és Vajdaság visszacsatolása előtt, mint az uralkodó küldöttje, szerepelt.

Osztrák vetélytársa legyőzésével az államminiszter kiadta utolsó erejét is. Most már reá nézve is közeledett az istenek alkonya. A Deák Ferenc húsvéti cikke és az uralkodónak nyolc évi távollét után 1865. nyarán Budapesten tett látogatása megérelte a helyzet gyökeres változását. Schmerling ép oly váratlanul és hirtelen lett elbocsátva, mint áldozatai és elbocsátása után kevéssel az uralkodó hatályon kívül helyezte — sistálta — az ő büszke alkotását: a februáriusi birodalmi alkotmányt is, hogy megnyissa az utat — a kiegyezés felé.

Berzeviczy Albert.